

2

DE
GENIO ET SCHEMATE
SPECULATIONIS REIPSA PHILOSOPHICAE

DISSERTATIO

CUJUS
PARTEM PRIMAM
CONS. AMPLISS. FAC. PHILOS. UPSAL.

P. P.

MAG. PETR. DAN. AMAD. ATTERBOM
HISTORIÆ UNIVERS. DOCENS
REG. SOC. SCIENT. ET LITT. HUM. GOTHOB.
MEMBRUM

ET

PETRUS JACOBUS EMANUELSSON
Ostrog.

IN AUDIT. GUSTAV. DIE XI DEC. MDCCCXXIII.

H. A. M. S.

U P S A L I Æ
EXCUDEBANT REGIÆ ACADEMIÆ TYPOGRAPHI.

001523

1124

1124

1124

IN
SACRAM REGIAM MAJESTATEM
SPECTATÆ FIDEI VIRO
PROFESSORI, AD GYMN. LINC. MATHESEOS LECTORI
PASTORI IN LANDERYD
CLEBERRIMO ET MAXIME REVÈRENDO DOMINO
MAG. GABRIELI AREHN

s a c r u m

voluit, debuit

RESPONDENS,

IN
SACRAM REGIAM MAJESTATEM
SPECTATÆ FIDEI VIRO
CONCIONATORI AULÆ REGIÆ
PASTORI IN ÖSTRA HUSBY
MAXIME REVERENDO ET PRÆCLARISSIMO DOMINO

MAG. U. D. WIDÉN

SACRUM

RESPONDENS.

DE

GENIO ET SCHEME
SPECULATIONIS REIPSA PHILOSOPHICAE.

PRO O E M I U M .

Speculationis, sive reflexionis quae speculativa proprie-
audit, (nec immerito, siquidem eā semet instituerit mente, ut
non modo nomen p̄ae se ferat philosophicae, sed rem
ipsam tangat ac teneat, quam optimorum decreta philosopho-
rum perceptioni adaequatae constanter posuerunt vindicandam),
in animo est, qualem vires nostrae tenues concesserint, fidam
attamen simplicemque lectori benevolo sistere adumbrationem.
Hanc verò a nobis, pro facultatis modulo, lineis tantummodo
sciagraphicis tibi perhiberi leviter circumscriptam, non est
quod mireris, si rem eamdem spectaveris proprius: nam essentiae
eius uberrimae omne studium philosophans tum stimulum debet
sapiendi, tum adminicula, tum in primis finem; quorum adecu-
rata ex quācumque parte expositio non delineatio foret specula-
tionis oriundique inde systematis, sed profecto sistema scientiae
ipsum, ad consummatam sui evolutionem perductum. Liceat

gitur, quoniam nil amplius permiserit arcta nimis, sed inevitabilis opellae nostratis limitatio, multa obiter dicendo, mixtum haud pauca, plurima cursim, brevissime omnia, indolem reflexionis nuper laudatae depingere nativam ac ingenuam; ortum, vim et artem, quam regnum sibi mandatum commetiendo constituit, vicesque, quibus sibi propriis fungitur, limitesque, ultra quos formam, quam ulterius salvari posse desperat, speculativam (quam talem) aut omnino deponit, aut ex novo (quod nobis utique magis placeat) instaurat vitam vividiori animali. Quam equidem vegetiorem reviviscendi sortem, si quis praesenserit, nulli posse unquam doctrinae impertiri, nisi fuerit scientia, quam adsequitur speculatrix reflexio, e cognitione intellectuali, ubi mere theoretica est, conversa in cognitionem spiritualem, cui supra et intima, ideoque etiam vere practica, inest veritas cuiuslibet cognitionis: nae is optimo crediderit iure, haud e longinquo sententiae nostrae cognataim esse istam, ad quam instinctus fidei religiosae necessitate aeternam impellit, praesensionem philosophiae ad calcem decursae. Quid? quod contra veri erit simillimum, speculationem philosophicam, quatenus cognomine suo non indigna sibimet ipsa videatur, eamque, quam in intentione habebat explicandam, obiectivitatem omnium obiectorum funda-

mentalem, iam in conscientia sui possessione habuerit explicatam, eatenus quoque in eamdem exire obiectivitatis (distinctius tametsi animo contemplanti effictam) perceptionem, quae sub specie sensus, huiusque vel religiosi, vel poëtici de hinc exsuscitati, vel utriusque postremo mythice commixti, incunabula semper primis in reflexione philosophanti exercitationibus praebuit?

Sensus religiosus, quando divinum, quod sentit, ut obiectum tenet in mente realitatis obiecti firmiter certam, Fides adpellatur: estque illi Veritas, immediata ipsa Obiecti in mente praesentia. At aliam Veritatis in genere difficillime invenias notionem, si eam omiseris, quâ obiecti sit menti obversantis praesentia in mente adeo immediata, ut natura obiecti in naturam contemplatoris quâdamtenus transmigraverit ac semet ipsa, talem quallem, veluti funditus transfuderit, mentisque insuper conscientia reflectens perquam intime sese agnoverit de communicationis istiusmodi realitate convictam. Si ergo Philosophiae, vel Scientiae in universum (scientiae scientiarum), ut aliquid reapse proficiat, Veritas ante omnia est quaerenda et habenda: idem, quod in Fide verum, aequo in Scientia verum sit oportet; nulla enim datur Veri-

tas, nisi Una. Tantum abest, ut labyrinthum inextricabilem
pererratura Fidem veram umquam impugnaret vera Scientia,
ut haec potius, quoad philosophatur, analysis quaedam dicere-
tur elementorum, quae in Fide, tamquam in synthesis organi-
cā, continentur. Pariter autem, sicut in sequentibus ostendere
conabimur, in eo principio, quo Speculatio haud seous
inchoatur ac perficitur, synthesis existit organica; et quidem
ita in ipso exordio analyseos concepta, ut ad finem opera-
tionis necesse, quā synthesis, redeat, sed instar clarioris, ple-
nioris, indubitatoris nunc demum absolute realis reflexioni
consummatae facta. Quamobrem, si ambabus inest organica
quaedam synthesis, haec necessario, quā radix omnium in
utrāque veritatum, una erit eademque, sicut ipsa postulat.
Veritatis notio. Sic tandem, ad ultimum Scientiae terminum,
prima obiectivitatis divinae perceptio, sive Fides, etiam ut
ultima (eoque summa) redibit, totamque reflexionem philoso-
phantem in se quasi absorbebit; nec tamen ad nihilum reda-
ctam, sed in supremum, ad quod contemplatio humana spi-
rare valet, fastigium sciendi evectam. In hoc vero evecta,
Philosophia maius est aliquid, quam Scientia; nam Sapientia
est, vel innocentia mentis primitiva non sine Deo in-
novata; animumque sapit ex divino animo delibutum.

Multis equidem, ut indies auditur, inutilis profecto vide-
tur eiusmodi, quam breviter indigitavimus, analysis; aut a-
spera duntaxat ultra modum ac tortuosa. Hos neque levitatis
incusamus, neque ignaviae, dummodo fide, tametsi minus i-
psâ sibi distincâ, vere tamen religiosâ contenti, sic ex se-
renitate mentis nusquam dubiis agitatae loquuntur. Ut verò
Natura rerum universa, quamvis ipsa et vividissimum et pul-
cerrimum cuiuslibet vitae ac puleritudinis exemplar, nihilomi-
nus ad conditiones existentiae suae, quarum expers nullam
omnino formam existendi obtineret, leges requirit severas
rationum mathematicarum, quae, si ex vita, cui serviant, per
abstractionem factitiam separantur, tamquam sceleti virium
ēmortuarum restabunt: sic Ethices quoque anima et regina,
Libertas, quanto in summâ existentiae Universi dignitate quasi
lux effulget antehac pér umbras vaticinas prolusa, tanto ma-
gis apud genios fortiores, ad actuosam indolis propriae in
conspicetu vitae Totius adficationem, necesse requirit legem
intellectualis cuiusdam intuitus, cui nec plasticae satis haben-
tut Artis imagines, nec musicae satis Religionis consonantiae,
nisi tum has, tum illas simul in se complexa sit architectu-
ra Philosophiae; templo, ad instar ipsius Universi, in Veri
Bonique divini honorem exstructo. At intimum illius,

quem significavimus, intuitus principium non est Intellectus, qui per Syllogismos in Ratiocinatione, sed Spiritus, qui per Mente in Deo cognoscit, ipseque certe species Intellectus est, nullatenus tamen mere logici vel circa superficies notionum commorantis. Si punctum centrale atque saliens essentiae cuiuscumque intellectualis (aut intelligibile quiddam revelantis) vocabulo Mentis insignire liceat, *ενεργείας* verò (ut ita dicam) omnis mentis et intentionis vocabulo *Sensus* (Vitae se ipsam sentientis), non ultra definitionem utriusque generalissimam in praesenti evagantes hoc solummodo additum volumus, quod per vocabulum *Spiritus* *ενεργείας* illam indi- caverimus in potestatem activissimam elatam. Activissima est haec potestas, quoniam actionem exprimit individuitatis personalis, quae ortum et finem, immediatā emanatione, ex intimo derivat centro sphaerarum, quas immensa circumscribit mundi peripheria, intra se congruentā mutuā involutas. Radio huic, e centro immediate directionem suam protendenti, si evi- denter constat character absolute originalis, hic est, quem Spiritum nuncupamus. Divisionem, quā natura omnis Sensualitatis ipsa semet in *Sensuale inferius* (regionem physicam) et *Sensuale superius* (regionem rationalem) partitur, exsu- perans factoque tollens, in utrāque, ubi velit, sphaerarum

tertiam ponit, nempe suam (regionem aeternam), cuius mera
 fuerunt istae involucra; ita vero, si sui compos est recteque
 valet, ut centrum proprietatis non sola vi genituræ, sed sponte
 sua habeat in Deo, ubi uno eodemque nisu procreandi,
 Voluntate scilicet Amoris, Intellectus et Actus in unam semi-
 per ac inseparabilem cadunt actionem. Speculatio itaque,
 quatenus spiritualis sit et eo ipso (ut vere iamdum
 speculativa) philosophiam consummatura, etiam actio sit ne-
 cessere, et quidem ad extra proinde ac ad intra: ne in con-
 templationem postremo desinat passivam aegrotantis Mysticis-
 mi, conviciis (dum a Mysticismo sano et genuino probe fue-
 rit secretus) meritissimis iacrepati. Sed actu id, quod in Fide
 reale tenetur, Spiritui est coelestis originis recordatio; id porro,
 quod in Scientia reale tenetur, carae eiusdem recordationis
 explicatio. Fides igitur in suo continet sensu et incitamen-
 tum primum et complementum ultimum verae (i. e. vividæ
 liberaeque) Scientiae; Scientia contra in sua explicatione con-
 tinebit et notitiam fundamenti exactiorem et aedificium sub-
 lime illi fundamento superstructum. Si praeterea forsitan
 Philosophiae exaedificanti liquevit, ipsi fundamento, penitus
 introspecto, delineationem quaquaversus inesse structuræ,
 quam erigendam suscepit; eo alacrior ad operis absolvendam

festinabit confectionem. At secundum eum, quo huic adpropinquat, modum, ipsa illud, quod in formâ Cognitionis, quâ tali, rigidi adhuc et duri vel quasi mortui superest, in Totum emollit animatum perlucidumque proportionum pulcerrimarum, dignissimum Sancto tum effabili, tum ineffabili sacrarium. Verum enimvero quae in triviis iam a quovis fere nugatore tibi mentio obstrepitur, de luctuoso speculationis philosophicae fato, in Poësin et (quod certe deterius non paucis auditur) Religionem per "cessionem bonorum" turpiter evanescens (ita enim dictum ingeniosissimi cuiusdam auctoris perverse interpretantur), aut sensum habet prorsus nullum, aut hunc, quod in exitu speculationis sineque opus corona-turo necesse sit reflexioni antehac fluctuabundae, sed per Philosophiam ipsam, eamque strenuam, demonstratum, nullam existere posse Poësin, nisi quae realiter symbolica veram Naturae, nullam Religionem, nisi quae realiter positiva et mystica veram Divinitatis exhibere valeat Ideam. Ecquis autem sani iudicii, quum sic eamdem Ideam, tantam quantam, Philosophia in suum verterit usum, hanc usu capione ni bonorum "cessionem" adpellet? At sunt, quos in scientiâ, sicut in vita civili, lautos et splendidos facit aes alienum: anno forsitan inde sortem propriam liberalitati etiam scientiae au-

guranū? Ea generosam communiserationem! quā tam ad
huc, donec intellectum et reflexionem homines non plane nihil
aestimabant, Philosophiam neutiquam egere censemus.

Sed et hoc, et quae proxime huic sunt consequentia,
suo loco sollertia eruantur: nunc ad exordium propositi rever-
tarnur; ne id, quod sectioni conaminis nostri ultimae argu-
mentum erit apius enodandum, iam ante incepit primam
fuse raptimque anticipasse videar. Materies ipsa opellae, uni-
versim prospecta, per se in tres commode sectiones disper-
titur. Quarum praesens prima, quam ad specimen qualemque
rationis nostrae philosophandi proferimus (tuam, candide
lector, humanitatem verecunde pericitaturi), generalissimam
tractabit notionem Speculationis et Systematis, necessitatemque
utriusque non arbitrariorum; eamque prae significabit inter diversas
reflectendi methodos oppositionem, quam unice reflexio vere
speculativa et philosophica exsuperat, ceteras (mere empiri-
cam scilicet ac mere logicam), veluti species modò parti-
culares ideoque sibimet inferiores, altiori suae potestati (dura-
tuer) tamquam vel initia vel adiutoria cogitandi subiiciens. Im-
agine in generalioribus istis lineis descriptam Systematis, quod

veritas absolute certa sit adeo e mente Macrocosmi (Universi)
 in mentem Microcosmi (Hominis contemplatoris) reflexa, ut
 haec sui plene conscientia fiat quâ unitas mentis aequa Macro-
 cosmi ac Microcosmi individue posita, secunda deinde se-
 cundio et tertia subtilius olim, si fata siverint, expingent. Et
 secunda quidem exponendam suscipiet seriem Potestatum
 vel Potentiarum, seu graduum valoris vel dignitatis, qui-
 bus absolvitur polaris illa Dualitatis et Unitatis triplicitas, quae
 lex fundamentalis Vitae omnimodae est et propterea omni
 etiam Speculationi, si quando haec sit effigies Vitae ipsa Vitae
 particeps. Ad Dialecticen, sive scientiam philosophice in-
 tuendi, h. e. in intuitu discretum disertimque cernendi (*διαλεγεσθαι*), construendi et per constructionem evincendi, perti-
 net iusta seriei illius evolutio, ibique formam scientiae uni-
 versali (Philosophiae) curabit arte, quâ decet, configurandam.
 Donec enim forma ubertati maiestatique materie conveniens,
 et consequenter graphide fixâ perennis, a philosophis fuerit
 vel reperta vel felicius expressa, frustra in Philosophiâ quaer-
 titur icon veritatis absolutae, quae in formâ etiam essentia,
 sicut in essentiâ etiam forma est. Huic ergo de formâ philo-
 sophiae (prout formâ) scientiae, vel (si mavis) arti specula-
 tionem rite instituendi et disponendi, quam "Logicen Trans-

scendentalen." forsán minus apte nuncupavit philosophus immortalis memoriae praetereaque de re ipsâ egregie meritus, nos etiam nunc magnum statuimus preium. Nam eâ neglectâ neque claro animi conceptu perspicuntur, neque disposite in systemate imitanti collocantur correspondentiae ordinesque tum inferiores, tum superiores oppositorum, quae non reflexio ab universitate rerum abstracta, sed hacc ipsa universitas, vel Natura ipsa porrigit; opposita, quorum unaquaque specialis oppositio (et in oppositione pronuntiata unitas) per superiorem, in quam adsumitur, uti membrum singulare negatur et quasi tollitur, uti membrum verò Totius adfirmatur atque magis magisque evadit positiva, seu absolutâ realitatis absolutae expressione praedita. Quod adscendendo sit in continuum ab Ultimis ad Prima, quae vice versâ, secundum legem principii Totius, descendendo in continuum etiam Ultima complectuntur. De his demum, sicuti potuerimus, sententiâ nostrâ explanatâ, in sectione operis tertia id erit tentandum, ut conspectum aliquem definitiorem demus characteris ethici et religiosi, qui Philosophiae, siquidem forma sit Veritatis dialectice figurata, decus proprium columenque constituet: in summa, exsertiorem Scientiae ad Fidem relationem, ubi scripturam Verbi aeterni naturalem (in Creatione) ac scripturam

Verbi eiusdem spiritualem (in Revelatione) semet invicem illustrare videbamus, ope nimirum cognitionis intellectualis in spiritualem conversae. Quo facto, per actum Mentis intimum et supremum, Systema Speculationis, quod hucusque aliquatenus duntaxat) ideale quodpiam putari posset, vel artificium quodpiam cogitationis mere theoreticum, iam in consummatam realitatem (si vocabulo uti liceat barbaro, sed veridico) transsubstaniatur, intuitum videlicet Divini Numinis et Amoris usqueque plenum. Sic genuinam se *Speculatio* esse, Speculatio proficitur; et est re ipsa philosophica, quoniam est re ipsa religiosa.

Ne autem, in hac primâ sectione praesertim, aliam species argumenti expositionem, quam lacunosam admodum desultoriam et omnibus numeris imperfectam, censuram tuam et speciminis nostri ipsius et temporis indicti monent rationes iusto perpensa. Nec id curare potuimus, an dieu fuerint speciosa, dummodo vera sint, quae dicenda habemus.

SECTIO PRIMA.

§. I.

Prima sane, etiamsi tantum ex hypothesi aliquam reflexione eiusmodi tribueres existentiam, Speculationis erit conditio et nota praeceps designans, ut sit reflexio, quae res sibi propositas vi vocis duplice propriâ speculetur: i. e. ut sit ars aequa ac natura reflectendi, quae de speculâ, et tamen in speculo, formas rerum obvenientium lucidissimâ contemplatione introspiciat, recipiat, resplendendo depingat et optimâ luminis, linearum colorumque dispositione intellectui quasi fixas exhibeat. Quid autem sunt formae rerum, si per operationem cogitationis abstrahentis in oppositionem quindam rei et formae mutuam non fuerint dirematae? Utrumne aliud, quam res ipsae, quatenus hae in sensum cadunt, aut Externa aut Interna sentientem? Sequitur ergo, res ipsas, non vero solas, quas in ratiocinatione logicâ induunt, formas earum prorsus ideales, vel meras caruin notiones, in reflexione speculativâ esse affectandas. Haec enim, radice tenus, voluntas est cognoscendi; at nescimus, quid sibi velit ista voluntas, nisi cognoscere sit actio reflexionis, quae in

ipsā idealitate suā realitatis contrapositae plane redditur ~~com-~~
 pos, per conscientiam sui principatum idealitatis, nunc tamen
 haud relativae, sed relationem quamlibet* (quā talem) tollentis,
 eoque ad valorem novae superiorisque realitatis, quam sibi
 habet internam, elevantis. Id videlicet est cognitio; id
 simul aenigma, cuius explicationem, plus minusve generalem
 aut specialem, intendit omnis scientia. Res vero desideratas,
 quomodo ulla cognitione capiat, nisi quae vitam formarum in-
 timam, vim ac virtutem sibi patefacere valeat, vel istam e
 centro cuiuscumque obiectus discreti agentem essentiam, quam
 unaquaevi forma existens, prout sua iusserit species, ad in-
 dividuam Universi effingit imaginem? Quamobrem etiam ii,
 qui talem cognitionem omnino inaccessiblem dictant, nihil
 minus concedunt, tacito saltem consensu, neutquam sine
 ea satis esse factum ardentiissimo forsitan cupidinum, cupidini
 nempe mentis philosophantis. Constat, genium semel amo-
 re sapiendi demulsum, si centies et millies ausis inceptis-
 que exciderit, spem fovere aequa indefessam, novamque sua-
 dere audaciam, laetioremque spondere exitum. Quod si lon-
 ga iamdudum experientia saeculorum aperte testatur, annon id
 etiam pro irrevocabili mentis humanae testimonio de necessita-
 te reflexionis speculativa sit habendum? — Sia minus per-

ceptione clara, tamen instinctu creditur hucusque, quod semper creditum est: existere quamdam conscientiae reflectentia non aeternum denegatam rerum notitiam, adaequatam obiectis, propriam, verbo: veram; eamque nobilissimam esse operam, quam in eo navamus, ut ad actualitatem emergat notitiae istius possiblitas, in reflexione imo ex animo praesensa. Quaeritur ideo, non impulsu temerariae cuiusdam inconsiderantiae, sed legis divinitus latae vereque moralis: quid fundamenta sint cognoscendi et existendi? an diversa, vel eadem? quid et quales sint essentiae formarum sensilium, sive phaenomenorum? an congruentiae organicae virium vividarum, an mechanici atomorum irrationalium conflictus et confluxus? quid in rebus sit principium, quidve principiatum? quid spiritus, quid materies? quid liberum, quid servum? quid bonum, quid malum? quid divinum, quid mortale? quisnam Numinis cuncta regentis character et cum universitate rerum tum humanaarum, tum mere physicarum connexus? quae animalium intelligentium ad se invicem relationes et officia? quid de praeterito scire, quid in praesenti agere, quid de futuro praesagire deceat et liceat? — Hae autem quaestiones, et quae plures eiusdem tenoris facile possent enumerari, ubi responsa obtinebunt, si non in refle-

xione, unde sunt profectae? F. e. igitur, genus esse reflexionis, cui detecta fuerit vel futura sit unitas idealia quaevis et realia, subiecta cogitantia et obiecta cogitata concilians, et ita quidem, ut se invicem aequiter adfirment sibique munus, quasi variata unius vocis (legis) repetitione, respondeant. Annon illa reflexio erit, quam postulamus, speculativa; ea verò, quae in hac detegatur (vel saltem detegenda sistatur), unitas universale erit speculationis obiectum, quod in omnibus obiectis singulis intuendum speculatio requirit, utpote obiectivitatem fundamentalem, cui ceteri, ne spectrorum instar inanum appareant, modi obiectivitatis (vel existentiae spectabilis) innitantur? — Sed unitas haecce et per se ipsa umbra vaniloqua est, et nullum exhibet menti speculationis veridicae principium, nisi, ut substantia qualiscumque primaria, non modo omni cogitamini, verum etiam cuivis vitaliti actionique in genere originem dederit indolemque efficientem. Unitas itaque in principio Speculationis necessario, prout fundamentum obiectivitatis universae introspiciendae, non Eas quoddam erit fictitium Cognitionis, sed Substantia per se existens.

§. II.

Si, ut ait sagacissime CICERO, "definitio quasi involutum involvit id, de quo quaeritur;" ab extimo, coque la-